

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 25 mars 2015

Mål nr

B 4653-14

KLAGANDE

FN

Ombud och offentlig försvarare: Advokat LA

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grov narkotikasmuggling

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2014-09-24 i mål B 3846-14

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att FN inte har fått en fullständig prövning i hovrätten av den åtalade gärningen.

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet i övrigt.

Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom, utom beslutet om ersättning till den offentlige försvararen, och återförvisar målet till hovrätten för fortsatt behandling.

LA ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av FN i Högsta domstolen med 48 077 kr. Av beloppet avser 16 077 kr 60 öre arbete, 13 455 kr tidspillan, 8 929 kr utlägg och 9 615 kr 40 öre mervärdesskatt.

Enligt 31 kap. 10 § rättegångsbalken ska frågan om kostnaden för försvaret i Högsta domstolen prövas av hovrätten.

FN ska fortfarande vara häktad i målet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

FN har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom eller undanröja hovrättens dom och återförvisa målet till hovrätten.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Hovrätten har yttrat sig.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i frågan om FN har fått en fullständig prövning i hovrätten av den åtalade gärningen. Frågan om det ska meddelas prövningstillstånd i målet i övrigt har förklarats vilande.

DOMSKÄL

Bakgrund och frågan i Högsta domstolen

1. Frågan är om domen i ett brottmål har betydelse i en senare brottmålsrättegång som rör delvis samma förhållanden som den tidigare rättegången.
2. Bakgrunden till denna fråga är följande. Hovrätten har i ett tidigare mål dömt en person för grovt narkotikabrott och grov narkotikasmuggling. Han dömdes bl.a. för att ha smugglat in 7 001 gram amfetamin till Sverige den 7 september 2013. Ytterligare en person dömdes genom samma dom för grovt narkotikabrott. Enligt hovrätten var det bevisat bl.a. att denne i överlåtelse-syfte innehaft amfetamin som hade tagits i beslag i hans verkstadslokal. Bevisningen i målet bestod till stor del av narkotikabeslaget och av de uppgifter som hade kommit fram genom telefonavlyssning.
3. FN var inte åtalad i det tidigare målet, men han var misstänkt för inblandning i narkotikabrottsligheten och hördes i hovrätten som medmisstänkt.
4. Därefter har FN åtalats för grov narkotikasmuggling av amfetamin. Enligt åtalet har han genomfört smugglingen den 7 september 2013 tillsammans och

i samförstånd med den person som tidigare har dömts för narkotika-smugglingen. Åklagaren påstår att de planerade införseln av narkotikan till Sverige dagarna innan smugglingen genomfördes, att de träffades i Tyskland den 6–7 september och att FN då lämnade över narkotikan till den andra personen som sedan förde in den till Sverige den 7 september.

5. FN har förnekat gärningen.

6. Tingsrätten och hovrätten har dömt FN för grov narkotikasmuggling till fängelse i fyra år och sex månader. Hovrätten har i sina domskäl tagit upp frågan om den tidigare, lagakraftvunna, domens betydelse. Utgångspunkten har angetts vara vad som följer av den domen, nämligen att partiet på 7 001 gram amfetamin smugglades in till riket den 7 september 2013 av den person som tidigare hade dömts för detta och att det insmugglade partiet med visst undantag svarade mot den narkotika som hade beslagtogs i verkstadslokalen. Den huvudsakliga frågan är därmed, enligt hovrätten, om det kan bevisas att FN lämnade över amfetaminet i Tyskland den 7 september. Hovrätten har funnit att åtalet är styrkt.

Har en brottmålsdom någon rättskraft i en senare brottmålsrättegång?

7. Regler om brottmålsdomens rättskraft finns i 30 kap. 9 § rättegångsbalken. De innebär att en persons straffrättsliga ansvar för en gärning inte kan tas upp till ny prövning sedan frågan en gång har avgjorts slutligt i domstol. Domen har alltså betydelse som rättegångshinder (negativ rättskraft).

8. Däremot finns det inte några regler i rättegångsbalken som anger om domen har några verkningar i en ny brottmålsrättegång om en annan sak

(positiv rättskraft). Frågan om domens betydelse kan uppkomma exempelvis när flera personer påstås ha medverkat till brott och åtalen prövas i olika rättegångar eller då en tilltalads straffansvar, som vid anstiftan till brott eller vid häleri, förutsätter att en annan brottslig gärning har begåtts och den saken har prövats genom en tidigare dom (jfr Per Olof Ekelöf m.fl., Rättegång III, 7 uppl. 2006, s. 258).

9. Rättegångsbalken bygger på tanken att en brottmålsdom har materiell betydelse bara för det åtal som har avgjorts genom domen (om det inte finns särskilt lagstöd för någonting annat som t.ex. i 29 kap. 4 § brottsbalken om betydelsen av tidigare brottslighet). Domen kan därmed inte vara bindande vid prövningen i en senare brottmålsrättegång, även om delvis samma förhållanden ska bedömas i båda fallen. Ett sådant synsätt har också haft ett brett stöd i den juridiska litteraturen sedan rättegångsbalken trädde i kraft och kan motiveras av hänsyn till rättssäkerheten. Om den tidigare domen skulle ha positiv rättskraft, leder det till inskränkningar i den tilltalades rätt att i en senare rättegång försvara sig mot alla moment i det åtal som förs mot henne eller honom och att få målet prövat i sin helhet. (NJA II 1943 s. 396 samt Ekelöf m.fl., a.a. s. 257 f., Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken, suppl. 77, oktober 2014, s. 30:32 b, N. Gärde m.fl., Nya rättegångsbalken, 1949, s. 409 ff., Karl Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, 2 uppl. 1961, s. 131 f. och Lars Welamson, Om brottmålsdomens rättskraft, ak. avh. 1949, s. 37, jfr också NJA 1953 s. 309.)

10. Slutsatsen är därför att den tidigare brottmålsdomen inte har någon positiv rättskraft som binder rätten när den i en senare brottmålsrättegång som gäller en annan tilltalad prövar omständigheter av betydelse i båda fallen.

Har en brottmålsdom någon bevisverkan i en senare brottmålsrättegång?

11. Frågan är då om den tidigare brottmålsdomen har några verkningar av annat slag i en senare brottmålsrättegång. Saken brukar ibland uttryckas så, att den tidigare domen har bevisverkan eller betydelse som bevisfaktum vid en senare prövning av ett annat åtal och att det blir fråga om att bedöma den tidigare domens betydelse med ledning av bestämmelsen om fri bevisprövning i 35 kap. 1 § rättegångsbalken (jfr NJA 1991 s. 56).

12. I praktiken är det närmast fråga om en bedömning av den rent faktiska påverkan som den tidigare domen kan ha och alltså inte om någon bundenhet i rättslig mening. En sådan påverkan skulle kunna följa av den bevisupptagning som gjordes i den tidigare rättegången när bevismaterialet var färskare. Vad som också åsyftas med uttrycket bevisverkan är att domstolen i den senare rättegången kan ta intryck av den bedömning som redovisas i den tidigare domen av sakfrågor och därmed sammanhängande bevisfrågor och av rättsfrågor. (Jfr Ekelöf m.fl., a.a. s. 258, Fitger m.fl., a.a. s. 30:32 a-b, Fitger, Om brottmålsdomens bevisverkan, De lege, 1992, s. 351 ff., Gärde m.fl., a.a. s. 411, Welamson, a.a. s. 24 och NJA 1953 s. 309.)

13. De rättssäkerhetsgarantier som omger en brottmålsprocess innebär dock att verkningarna i en senare brottmålsrättegång måste bli mycket begränsade, framför allt när det gäller bedömningen av sakfrågorna.

Betydelsen av den tidigare bevisupptagningen

14. Om det hålls huvudförhandling i en senare brottmålsrättegång, ska domen grundas på vad som har förekommit vid den förhandlingen (30 kap. 2 §

och 35 kap. 8 § rättegångsbalken). Det innebär att bevisning som har tagits upp i den tidigare rättegången måste läggas fram på nytt om den ska kunna ges betydelse i den senare rättegången. Normalt kommer en ny bevisupptagning att behöva ske vid tingsrätten i den senare brottmålsrättegången. Det måste finnas möjlighet för försvaret att hålla motförhör med vittnen som åberopas av åklagaren till stöd för åtalet mot den som är tilltalad i den senare rättegången. Försvaret har också rätt att föra in egen bevisning som ska ställas i relation till den bevisning som åklagaren åberopar. (Jfr Fitger m.fl., Rättegångsbalken, suppl. 77, oktober 2014, s. 35:80 och 45:10 samt prop. 2013/14:170 s. 17.)

15. Av betydelse är vad som sägs i 35 kap. 14 § rättegångsbalken. Paragrafen innebär begränsningar av möjligheten att som bevis åberopa berättelser, uppteckningar och upptagningar som har skett i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång och som har gjorts utom rätta. Tolkad efter sin ordalydelse hindrar inte paragrafen att berättelser som har tagits upp av en domstol i samma eller något annat mål läggs fram i rättegången (jfr Gärde m.fl., a.a. s. 491 ff.). En sådan tolkning får dock anses vara svår att förena med de grundläggande regler som har berörts i det föregående (p. 14), när den senare rättegången rör en annan tilltalad än den tidigare (jfr Fitger m.fl., a.a. s. 35:78 f.). Om det skulle godtas att någon ny bevisupptagning inte sker vid tingsrätten i den senare brottmålsrättegången, kan följderna också bli att den tilltalades rätt till en rättvis rättegång sätts åt sidan, i varje fall om bevisningen har mer avgörande betydelse (2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6, särskilt 6.3 d, i Europakonventionen).

16. Bevisupptagningen vid den tidigare rättegången bör därmed – i linje med vad som gäller enligt 35 kap. 14 § rättegångsbalken – kunna ersätta en ny bevisupptagning enbart i sådana undantagsfall som anges i paragrafen. Närmast blir det fråga om sådana fall som avses i första stycket 2 eller sålunda

om situationer där förhör med den som har lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling i den senare brottmålsrättegången.

17. Den bevisupptagning som gjordes i en tidigare rättegång kan vidare få betydelse tillsammans med uppgifter som lämnas vid ett nytt förhör vid tingsrätten i den senare brottmålsrättegången. En berättelse från den tidigare rättegången kan sålunda läggas fram i den senare rättegången om en person vid ett nytt förhör lämnar uppgifter som avviker från vad han eller hon tidigare har berättat. (Det nya förhöret kan dock i vissa situationer få inledas med att en ljud- och bildupptagning från den tidigare rättegången spelas upp, se 36 kap. 16 § och 37 kap. 3 § rättegångsbalken.) Hur olika uppgifter ska bedömas – och om det bör ges någon betydelse att bevismaterialet var färskare i den tidigare rättegången – blir en fråga för domstolens fria bevisprövning i den senare brottmålsrättegången.

18. Sammanfattningsvis kan det alltså sägas att bevisupptagningen i den tidigare rättegången får betydelse i första hand då en person som har hörts i den rättegången inte kan förhöras i den senare och då en person som hörs på nytt i den senare brottmålsrättegången berättar på ett sätt som avviker från vad som har skett i den tidigare rättegången.

Betydelsen av den tidigare bevisvärderingen

19. Domstolen ska i den senare brottmålsrättegången värdera den bevisning som har lagts fram i den rättegången. Det gäller också den bevisning som har tagits upp i den tidigare rättegången, i den mån som den får åberopas i den senare. Redan av dessa konstateranden följer att domstolen inte kan bygga sin bevisvärdering på den tidigare domen. Domstolen i den senare brottmåls-

rättegången ska göra en egen värdering, även om samma bevisning har tagits upp i båda rättegångarna och oavsett om de berättelser som lämnas vid de båda tillfällena inte avviker från varandra. Det hindrar självfallet inte att domstolen kan dra samma slutsatser och finna att den bevisvärdering som har redovisats i den tidigare domen avspeglar situationen också i den senare brottmålsrättegången. Slutsatserna måste dock grundas på domstolens egen prövning i den senare brottmålsrättegången utan att den bedömning av sakförhållandena som har skett tidigare ges något försteg.

Betydelsen av den tidigare rättsliga bedömningen

20. Den tidigare brottmålsdomen kan innehålla rättsliga ställningstaganden i frågor som aktualiseras också i den senare brottmålsrättegången. Liksom när det gäller annat rättsligt material måste domstolen i den senare rättegången kunna ta intryck av de tidigare rättsliga bedömningar som domstolen finner övertygande.

Bedömningen av detta mål

21. Hovrätten har tagit den tidigare brottmålsdomen till utgångspunkt för sin bedömning av sakförhållanden som har betydelse i de båda målen. Det har gällt omständigheter som ingår i åtalet mot FN. Hovrätten har visserligen redovisat sin bedömning av flera frågor och en stor del av bevisningen har tagits upp på nytt i målet. Trots detta kan hänvisningarna till den tidigare domen – och att den har fått bilda utgångspunkt – uppfattas som att hovrätten inte har prövat alla de sakförhållanden som har betydelse.

22. Det står därmed inte klart att FN har fått en fullständig prövning i hovrätten av den åtalade gärningen. Den fråga som har ställts i

prövningstillståndet ska besvaras i enlighet med detta. Det finns därmed skäl att bevilja prövningstillstånd i målet i övrigt. Målet bör visas tillbaka till hovrätten för fortsatt behandling.

23. Det finns fortfarande skäl för att FN ska vara häktad i målet.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Marianne Lundius,
Gudmund Toijer (referent), Martin Borgeke,
Svante O. Johansson och Anders Eka
Föredragande justitiesekreterare: Anna-Karin Leo